

FERRATER S'HAURIA MENJAT A. FABRA

Fèlix M. Valls

Prestar atenció als textos que mostren l'interès de Gabriel Ferrater per la lingüística em pareix l'única actitud decent que podem tindre els que apreciem la seua poesia i intuïm que aquest home era un fora de sèrie. Qualsevol dia Jordi Cornudella ens editarà els papers del bagul que té per casa, que ja ensenyà a Enric Juste en l'entrevista per al documental *Metrònom Ferrater* amb la roïna intenció de causar admiració i enveja generals, i ens trobarem fora de joc, com ja ens havia succeït a partir de la progressiva i prodigiosa aparició d'informes, conferències, pròlegs i articles esparsos sobre literatura i com ens passarà amb els seus escrits sobre art quan les escorrialles de l'avantguarda façan figa en la consideració general sobre la pintura del segle XX —un procés que serà similar, o paral·lel, a la caiguda de les entitats financeres que hi han invertit com si es tractara de vulgars actius immobiliaris. N'estem avisats: hem acumulat massa indicis del talent de Ferrater perquè no ens llepem els bigotis només de recordar el bagul de Cornudella.

Si havia llegit la gramàtica d'Antoni M. Badia a l'estiu de 1964, origen declarat —per reacció— del seu interès per la lingüística, el 20 de febrer de 1968, el dia del centenari del naixement de Pompeu Fabra, ja pronunciava una magnífica conferència, disponible a la fonoteca de la Càtedra Màrius Torres, la qual prefigurava «Les gramàtiques de Pompeu Fabra», el brillant text de l'agost d'aquell any que obre *Sobre el llenguatge* —que no sé entendre on s'havia publicat, ja que la sòbria nota preliminar de Joan Ferraté a la seua edició del llibre, imprès a l'octubre de 1981, ens indica l'origen de tots els articles que componen la secció I excepte el d'eixe primer, a la vegada que afirma que es tracta dels articles que el seu germà Gabriel havia publicat abans de morir. Era «Les gramàtiques de Pompeu Fabra»

potser un article escrit per a l'Any Fabra, als actes més pomposos del qual, per cert, diuen que no fou convidat?

El cas és que abandona la poesia per la lingüística, concentrant-s'hi amb una energia volcànica, amb episodis mítics com la logofàgia descrita en la carta al seu germà de 12 de gener de 1967 –que el capacitarà per a traduir més endavant Söderberg del suec i Gombrowicz del polonès. Ja a l'estiu de 1967 és capaç de redactar la seua contribució «Avances del saber: lingüística», publicada un any després a l'*Enciclopèdia Labor*, o siga, un estat de la qüestió sobre la lingüística dels darrers segles, que probablement beu amb molt de sentit crític de l'*Hermes* de James Harris i de la clàssica *Introduction* de John Lyons. La bibliografia que afig al final del capítol, amb la qual hem de suposar que estava familiaritzat, és digna d'una mascletà. El 30 d'octubre de 1968 escriu llargament a l'eminent Émile Benveniste, i li fa algunes observacions, entre les quals destaca per la seua sagacitat insubornable aquell «je crois que vous avez été légèrement *misdirected* par les grammairiens espagnols, dont le fort est la bêtise». Tradueix Leonard Bloomfield, i hi escriu algunes addicions per a l'edició catalana. Tradueix *Cartesian Linguistics*, de Noam Chomsky.

Considere que hi ha dos textos importants sobre el Ferrater lingüista. Joan Mascaró publicà un ponderat i intel·ligent assaig, «Gabriel Ferrater i la tradició lingüística catalana», en el número 31 de la revista *Els Marges*, el 1984, al cap de tres anys de l'aparició de *Sobre el llenguatge*. Mascaró en lloà la capacitat d'assimilació i l'olfacte bibliogràfic; qüestionà algunes de les seues aportacions de detall, i en ressaltà la lucidesa crítica, que el portà a valorar la tradició gramatical catalana amb passió científica. L'assaig de Mascaró, dividit en dues parts, acaba partint del cas Ferrater per a repassar la situació de la lingüística catalana en aquell moment. El segon text es troba en algunes de les pàgines de Jordi Cornudella, orientades per Joan Ferraté, en l'estudi introductori de l'antologia de Gabriel Ferrater *Vers i prosa*, publicada per Tres i Quatre, a València, el 1988. Cornudella destacà la seua ambició de situar-se en un marc de primer nivell, amb la voluntat de renovar l'estudi gramatical de la nostra llengua, i postulà que la literatura havia aguditzat la seua consciència lingüística. També s'adonà que la bel·ligerància dels seus escrits més coneguts es justificava per la necessitat d'oposar-se a les actituds tòpiques que dominaren, el 1968, la celebració de l'Any

Fabra. Demane disculpes a qualsevol autor que haja publicat algun escrit sobre el Ferrater lingüista i que jo no conega (no tinc massa bibliografia ací on escric) –de nivell remarcable, només recorde alguns capítols del llibre d'Eduard Bonet *Gabriel Ferrater i Robert Musil: entre les ciències i les lletres*.

Siga com siga, ningú ha remarcat prou l'operació que Gabriel Ferrater fa en la seua conferència de l'Any Fabra i en els seus primers articles. Rellegim, per exemple, el significatiu inici de «Les gramàtiques de Pompeu Fabra»:

Ara que la maror emotiva aixecada per la commemoració del centenari de la naixença de Pompeu Fabra ha recedit potser una mica, no deu ésser del tot inútil que mirem de donar una mica de corporeïtat objectiva a la nostra admiració, i de llegir Fabra atentament i d'entendre'l fins on ens sigui possible. És l'única manera que s'esvaeixin unes quantes innocentades que circulen pel país, i que ens haurien de fer caure la casa de vergonya.

Ferrater complirà allò que promet. Un dels seus punts forts és sempre la traça per a formalitzar objectivament les raons de la seua admiració –important: és la mateixa operació que havia estat capaç de fer en les conferències sobre Riba, Foix o Pla, en els articles sobre pintura, o fins i tot comentant l'epistolari dels matemàtics D'Alembert i Lagrange (en *Sobre pintura*). En què consistix eixa operació que inicia Ferrater respecte a Pompeu Fabra? Al galop, saltant-se les idees intermèdies d'acord amb la vella recomanació de Montesquieu, comença el seu homenatge tractant-lo com un autor, situant-lo dins la tradició lingüística europea coetània, valorant-lo amb precisió en eixe context com a gramàtic empíric, preocupat per la descripció de les llengües vives europees, posant-lo al costat d'Adolf Noreen, Wilhelm Mathesius, Otto Jespersen i Charles Bally, «i no em sembla pas que el record de tots aquests noms il·lustres aclapari gens Fabra». La inserció de Fabra en la seua tradició intel·lectual es remata amb el comentari de detall d'algunes de les seues observacions gramaticals de gran nivell.

En la conferència del centenari, el Ferrater que no combrega amb rodes de molí afirma que el Congrés de la Llengua Catalana de l'any 1906 fou una farsa general, un carnaval

folklòric en què traspuentà la feina d'unes poques persones, reflectida en les actes del Congrés: hi ha 40 pàgines de Fabra --encara professor a l'escola industrial de Bilbao-- que reproduïxen les seues documentades intervencions, les quals demostren que dominava la lingüística romànica i que se subjectava a la realitat de la llengua. Ferrater sempre combina la descripció de l'ambient intel·lectual i l'atenció a la persona, i, així, ens recorda que Fabra s'imposà amb dificultat, malgrat la seua formació superior, i donà més del que se li exigia, en circumstàncies adverses, amb una gran disciplina, amb un tacte sostingut, acceptant més d'una faena que passava molt per sota del seu nivell, perdent molta energia en la direcció de l'Institut, subtil, tenaç, moderat, poc fantasiós, cedint cedint cedint --no és açò el que Ferrater ja havia plantejat, polèmicament, a propòsit de les relacions de Carles Riba amb la Fundació Bernat Metge, i, en concret, de la traducció de les *Vides paral·leles* de Plutarc?

L'operació ferrateriana de vindicació acostuma a prosseguir analitzant les qualitats de la millor obra de l'autor, i valorant-la en si mateixa, i en comparació amb les obres menors. En el cas de Fabra, obres menors són l'encàrrec de la gramàtica de l'Institut i el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, en què Fabra seguí el *Diccionari Aguiló* i deixà de fer de gramàtic uns quants anys per a actuar de lexicògraf. Les obres majors són la gramàtica del 1912 i la gramàtica pòstuma, escrita a l'exili. Gabriel Ferrater n'aïlla alguns aspectes essencials i els revisa de forma brillant, aspectes que mostren que Fabra s'hi manifestava com a lingüista, no sotmès a la necessitat de codificar la normativa, deixant portes obertes a les posteriors recerques gramaticals, recuperant l'ambició personal d'estudis de la llengua a què havia hagut de renunciar els anys anteriors.

Ferrater acaba constituint amb els seus escrits, d'una manera raonada, Pompeu Fabra com la font de la nostra tradició gramatical i ens insinua la seua alta lliçó ètica, consistent a exercir de científic seriós, que descriu amb metòdica prudència la sintaxi de la llengua, fonamentant les seues decisions en l'observació formal i en una base fraseològica enorme, amb un sentit crític permanent, com si tinguera present la frase tantes vegades citada d'Edward Sapir: «What fetters the mind and benumbs the spirit is ever the dogged acceptance of absolutes». La reivindicació ferrateriana deixa de banda la gramàtica de l'Institut, molt inferior, de la qual deriven en la pràctica totes les gramatiquetes dels

mestretites, l'objecte predilecte dels atacs del de Reus, una colla de sentimentaloides, fonamentalment immorals per ignorància persistent o per mala fe.

Ferrater digerí molt bé l'obra de Pompeu Fabra, perquè l'havia assimilat a fons, llegint-lo amb màxima atenció, admirant-lo com un dels grans gramàtics descriptivistes de la seua època. Hem vist que el reivindicà seguint el mateix plantejament, la mateixa línia argumentativa que havia emprat, en les conferències dels anys precedents, amb Carner, Riba, Foix i Pla, per a esmentar els casos literaris més egregis. No sabem on hauria arribat Gabriel Ferrater si haguera viscut uns anys més. Pense que les primeres pàgines de la seua gramàtica auguren que ben lluny, encara que segurament no s'hauria menjat Pompeu Fabra...

Ja per a acabar, diré solament que m'intriguen dues coses. La primera és saber què trobarem en el que no publicà Joan Ferraté, en les «notes de treball, del tot fora de l'abast de qui no sigui un veritable expert i, per tant, impublicables en elles mateixes.». Confie que Cornudella ens faça el favor d'editar-les amb la seua solvència contrastada. La segona és imaginar-me com hauria reaccionat Gabriel Ferrater, si havia qualificat els mestretites d'*imbècils* i *immorals*, davant de l'actitud d'un altre Fabra, president d'una alta institució del país, a qui al ludixc en el títol, sinècdoque de la mentida interessada que ha dominat massa anys el nostre país, tant en la política lingüística com –ara ho veem també– en l'econòmica.

Concentaina, Setmana Santa de 2012 – Arzeu, maig de 2012

Els articles d'aquests *Studia digitalia in memoriam Gabriel Ferrater*,
número 0 de la revista *Veus baixes*, publicats al maig de 2012,
amb ISSN 2254-5336,
es publiquen amb llicència Creative Commons:
se n'autoritza la reproducció sempre que se'n citi l'autor,
que sigui sense propòsits comercials
i que no se'n facin elaboracions derivades.

